

Cite: Malynovska, Olena (2025). Mihratsiia yak vyklyk, dzherelo ta instrument indyvidualnoi ta sus-pilnoi stiikosti [Migration as a Challenge, Source, and Instrument of Individual and Societal Resilience]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 79—96. <https://doi.org/10.15407/dse2025.04.079>

<https://doi.org/10.15407/dse2025.04.079>

УДК 314.15:316.4:159.9.019.4

JEL Classification J 11

ОЛЕНА МАЛИНОВСЬКА, д-р наук з держ. упр., старш. наук. співроб., голов. наук. співроб.
Національний інститут стратегічних досліджень
01030, Україна, Київ, вул. Пирогова, 7-а
E-mail: malynovska53@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

МІГРАЦІЯ ЯК ВИКЛИК, ДЖЕРЕЛО ТА ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

В умовах широкомасштабної затяжної війни та спричинених нею масових вимушених переміщень населення України дослідження стійкості держави та впливу міграційних процесів на індивідуальну та суспільну стійкість є надзвичайно актуальними. У зв'язку з цим метою статті є аналіз взаємозв'язку стійкості та міграції в конкретно-історичній ситуації України. Для її досягнення застосовані загальнонаукові методи пізнання: системний, структурно-функціональний, порівняльний, історичний. Новизна отриманих результатів полягає у виявленні співвідношення між міграцією та стійкістю, формуванні пропозицій щодо заходів міграційної політики, спрямованих на посилення стійкості окремих осіб та суспільства загалом у контексті міграції.

У статті доведено амбівалентний вплив міграції на стійкість, яка є викликом і водночас інструментом індивідуальної й суспільної стійкості в умовах глобальних криз. Показано, що вимушені переміщення населення породжують значні соціальні, економічні, культурні та політичні ризики, але водночас й рятує від загрози життю та здоров'ю людей, відкривають можливості для відбудови життя та подальшого розвитку. З'ясовано, що на індивідуальному рівні міграція супроводжується втратою соціальних зв'язків, маргіналізацією та психологічними травмами, однак формує нові адаптивні стратегії та життєстійкість. На макрорівні для країн походження відплив

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

населення знижує тиск на ринок праці та соціальні фонди, обумовлює надходження переказів, тобто додаткових коштів, важливих для домогосподарств та національної економіки, сприяє розвитку людського капіталу завдяки набутим мігрантами під час перебування за кордоном новим знанням та навичкам, натомість загрожує демографічними втратами та відтоком мізків. Для країн призначення прибуття мігрантів забезпечує економічне зростання й оновлення робочої сили, хоча створює додаткові виклики для соціальної єдності, може викликати радикалізацію суспільства та активізацію правих сил. Амбівалентним є вплив міграції на культурну та політичну стійкість. Збереження національної ідентичності, мови, культури перетворилося для біженців війни з України на акт опору та підвищення стресостійкості і також на засіб пропагування української культури в зарубіжних державах. Але культурна стійкість українців за кордоном, передусім дітей та молоді, що виростають у чужокультурному середовищі, піддається серйозним випробуванням. У сфері політичній українці за кордоном є агентами народної дипломатії, впливають на громадську думку в країнах перебування, тим самим стимулюють уряди підтримувати Україну. Попри серйозні негативні наслідки, масова присутність українців за кордоном сприяє зростанню міжнародної легітимності держави, формує нові канали впливу на міжнародні відносини через діаспору.

З викладеного зроблено висновок, що стійкість є суспільно важливим феноменом і має бути метою політичної діяльності. Міграційна політика як інструмент управління кризами, зокрема протидії руйнівним наслідкам масових вимушених переміщень населення внаслідок збройного конфлікту, має бути спрямована не лише на мінімізацію ризиків, а й на використання потенціалу міграції як ресурсу для відновлення та сталого розвитку України в умовах війни й післявоєнної відбудови. Серед напрямів такої політики — віднайдення сталого рішення проблем внутрішніх переміщених осіб як в інтересах переселенців, так і громад, що їх приймають, створення умов для повернення біженців війни на Батьківщину, зміцнення зв'язків з українцями за кордоном як частиною української нації.

Ключові слова: міграція, соціально-економічна стійкість, психологічна резильєнтність, внутрішньо переміщені особи (ВПО), біженці, війна в Україні.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Останніми роками поняття стійкості все частіше використовується науковцями та політиками для аналізу та оцінки здатності індивідів, громад та ширших соціальних систем переживати різкі обставини, адаптуватися до них та продовжувати свій розвиток. В умовах широкомасштабної російської агресії це поняття вкрай важливе для усвідомлення ситуації в Україні та її подальших перспектив. Внаслідок масової вимушеної міграції, коли мільйони українців рятуючись від воєнної небезпеки змушені були виїхати за кордон або до безпечніших регіонів країни, неабиякої **актуальності** набуло також питання впливу міграції на стійкість держави та її громадян. Аналіз міграції в контексті стійкості передбачає підхід до неї, з одного боку, як до реакції на небезпеку, тобто як засобу забезпечення стійкості, а з другого — як до виклику. У зв'язку з цим глибше розуміння різноманітних пов'язаних з міграцією ризиків, як і захисних чинників, що впливають на стійкість мігрантів, громад та країн їхнього походження та вселення, важливе для політики і

практики, розроблення інструментарію, використовуваного державами для посилення стійкості суспільства.

Аналіз публікацій. Дослідження міграції в контексті стійкості розпочалися порівняно недавно передусім у межах психології та антропології і обмежувалися переважно вивченням наслідків стресу, який переживає мігрант у результаті змін звичного соціально-культурного та мовного середовища, та проблем адаптації до цих змін. Ширші аспекти міграції розглядалися в роботах, присвячених змінам клімату, які призводили до переміщення населення у відповідь на природні катаклізми і аналізували міграцію як засіб забезпечення стійкості індивідів та громад у несприятливих умовах. Увага дослідників до взаємозв'язку міграції та суспільної стійкості значно зросла на тлі міграційної кризи в Європі 2015—2016 років, коли розуміння міжнародної міграції як іманентного елемента глобалізації трансформувалось у її сприйняття як геополітичного ризику. Наступний сплеск відповідних досліджень пов'язаний з пандемією *Covid-19*. Вона продемонструвала значну роль працівників з-за кордону в критичних галузях економіки розвинених країн, підтвердила непересічну роль мігрантів у забезпеченні стійкості суспільств перебування в період випробувань. Унаслідок обмеження трудової міграції країни походження мігрантів стикнулись із скороченням обсягів грошових переказів, що стало додатковим викликом економіці та добробуту населення.

Дослідження стійкості держави та суспільства в Україні закономірно розвинулися на тлі затяжної війни й викликаних нею масових переміщень населення. Під редакцією С. Пирожкова (S. Pyrozkhov) підготовано спеціальну доповідь НАН України, видано фундаментальну монографію О. Резнікової (O. Reznikova), де детально проаналізовано природу національної стійкості, шляхи її забезпечення. Значна увага науковців приділялася вивченню стресостійкості, соціально-психологічній адаптації людей в умовах війни. Проте взаємозв'язок суспільної та індивідуальної стійкості та територіальних переміщень населення розглядався лише побіжно, що й зумовило вибір теми цієї статті, **мета якої** полягає в аналізі впливу міграції на стійкість окремих індивідів та людських спільнот, формуванні рекомендацій щодо можливих напрямів міграційного менеджменту, спрямованих на усунення зумовлених міграцією ризиків і забезпечення сталого розвитку під час війни та повоєнного відновлення України. Застосовано комплекс загальнонаукових **методів пізнання**, зокрема системний та структурно-функціональний для аналізу стійкості у взаємозв'язку її аспектів та рівнів; порівняльний для аналізу впливу міграції на стійкість країн походження та призначення; історичний для розуміння причин, етапів та закономірностей розвитку концепту стійкості. **Новизна** отриманих результатів полягає у виявленні співвідношення між міграцією та стійкістю, формуванні пропозицій щодо заходів міграційної по-

літики, спрямованих на посилення стійкості окремих осіб та суспільства загалом у контексті міграції.

Виклад основного матеріалу. В глосарії Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих стійкість (або резильєнтність, від. англ. *resilience* — життєстійкість, спроможність відновлюватись), визначається як «здатність системи, спільноти чи суспільства, які зазнають небезпеки, чинити опір, поглинати, пристосовуватися, адаптуватися до, трансформуватися та відновлюватися від наслідків небезпеки своєчасно та ефективно, у тому числі шляхом збереження та відновлення основних базових структур та функцій через управління ризиками» [1].

Стійкість як науковий термін походить з фізики та природничих наук, проте набув широкого застосування в медицині, психології, екології. Він усе частіше застосовується в економічних, соціальних та політичних дослідженнях. Інтерес до вивчення стійкості суспільних суб'єктів зумовлений швидкими змінами, що відбуваються в сучасному світі, щораз більшою нестабільністю політичних систем, економічною турбулентністю та масштабами фінансових криз, наростанням ризиків природних та техногенних катастроф та воєнних конфліктів.

Якщо в центрі уваги люди та суспільство, мова йде про соціальну стійкість, яка, за одним із визначень цього поняття, є здатністю окремих осіб і груп — сім'ї, громади, суспільства — підготуватися до можливої дестабілізації, відновитися після потрясінь, а також адаптуватись і зростати на основі досвіду, отриманого в результаті дестабілізаційних подій [2].

Соціальна, суспільна стійкість розглядається в літературі у трьох вимірах: як здатність соціальних акторів долати різні види негараздів; як здатність адаптуватися до викликів; як здатність до трансформації, до створення інституцій, що сприяють індивідуальному добробуту та стійкості суспільства в умовах криз [3]. Оскільки міграція є переміщенням особи через державні чи адміністративні кордони, в результаті якого вона перестає бути членом однієї спільноти і має інтегруватися до іншої, міграція передусім взаємопов'язана із соціальною стійкістю.

Стійкість системи великою мірою залежить від гнучкості, однією з аспектів якої є різноманітність (*diversity*). Адже система, яка складається з різних елементів, менше залежить від будь-якого окремого з них та виявляє більшу здатність до адаптації, оскільки різноманітність гарантує, що коли одні підходи будуть невдалими, інші матимуть успіх [4]. Отже, різноманітність складу суспільства, етнічне, культурне, мовне, що є результатом міграції, не лише не є перешкодою його стійкості, а й відкриває для її забезпечення нові перспективи.

Разом з тим вимушена міграція позначена багатьма негативними наслідками, відмінними від результатів добровільних, урегульованих і організованих переміщень. Широкомасштабна війна, що змусила мільйони

українців залишити домівки, нанесла жахливу травму суспільству. Водночас підтримка, яку вимушені переселенці отримали від держави та співгромадян, продемонструвала високий рівень стійкості країни, що виявляється в зростанні волонтерського руху, взаємодопомоги. Державні та місцеві органи влади, змушені працювати в умовах обмежених ресурсів, постійної небезпеки, руйнування інфраструктури, змогли організувати евакуацію із небезпечних прифронтових регіонів, надати переселенцям допомогу.

Прибуття сотень тисяч людей до більш безпечних територій призвело до перевантаження соціальної інфраструктури, серйозних труднощів для громад вселення, проте й відкрило нові можливості для співпраці, формування нових мереж солідарності. Згідно з результатами опитувань, майже дві третини (66,7 %) вимушено переміщених українців оцінюють ставлення з боку місцевих жителів як нейтральне (38,9 %) або дружнє (27,8 %) [5]. Натомість кожний п'ятий ВПО відчуває напругу в стосунках з місцевими мешканцями і, що особливо тривожно, ця напруга зростає: про неї заявили 20 % респондентів у 2023 р. і 22 % у 2024 р. [6].

Ще більшим викликом для суспільної стійкості є виїзд мільйонів громадян за кордон. Переважна більшість біженців війни — це жінки і діти (за даними Євростату станом на літо 2025 р. відповідно 44,6 % і 31,2 %), чоловіки, батьки яких залишилися в Україні. Війна розділила сім'ї та порушила нормальну соціальну взаємодію. Опитування понад 4 тис. домогосподарств переселенців, проведене Уповноваженим з прав людини за підтримки УВКБ ООН, виявило, що 38 % ВПО внаслідок вимушеного переміщення, війни та окупації розлучені з дітьми, батьками або подружжям [7]. Серед біженців війни, котрі виїхали за кордон, відсоток розлучених з сім'єю ще більший і становить, за даними деяких опитувань, 74 %. Психологи зазначають, що після страху смерті розлука з родиною є другою за поширеністю причиною психологічного стресу [8].

Попри труднощі адаптації українці за кордоном вдавалися до активних дій на підтримку України, збирали гуманітарну допомогу, донатили на військо, створювали нові, або вливалися в наявні діаспорні організації, що важливо як для їхньої власної стійкості в умовах стресу та невизначеності, так і для допомоги державі.

Очевидним є також зв'язок міграції з економічною стійкістю домогосподарств і держав, адже її першопричиною у більшості випадків є прагнення індивіда до кращих умов та оплати праці, добробуту та життєвих перспектив. Внаслідок прибуття необхідної робочої сили з-за кордону країни призначення задовольняють попит на ринку праці, отримують не лише працівників, а й платників податків і споживачів, що прискорює розвиток економіки. Позитивний результат імміграції спостерігається навіть тоді, коли більшість серед прибулих становлять біженці, що потребують значної допомоги. Так, за оцінками, в роки міграційної кризи в Європі 2015—2016 рр.

додаткові громадські витрати на облаштування біженців забезпечили 0,2 % зростання ВВП держав Євросоюзу. Передбачалося, що у середньостроковій перспективі цей ефект мав зрости за рахунок збільшення пропозиції робочої сили [9]. Аналогічним є економічний результат і вимушеної міграції з України. Наприклад, протягом 2024 р. до бюджету Польщі від українців надійшли 15,1 млрд злотих, що у п'ятеро більше ніж українські користувачі тимчасового захисту отримали від польського уряду — 2,8 млрд злотих [10]. За підрахунками Національного банку Польщі, внесок українців у ВВП країни становив 2,7 % [11]. Вони сприяли економічному поступу і як працівники, і як споживачі, а також внаслідок того, що їхня успішна інтеграція на ринку праці сприяла переміщенню місцевих працівників на більш продуктивні робочі місця, це дало поштовх зростанню загальних показників продуктивності праці.

Однак варто підкреслити, що наслідки міграційного навантаження на економіку країн призначення залежать від масштабів та характеру міграції та від економічної стійкості країни, її здатності впоратися з міграційним припливом. Якщо міграційні потоки є неочікуваними та масштабними, громади та уряди стикаються з величезними викликами, надвисокими видатками на соціальні програми, житло, охорону здоров'я, освіту, безпеку, адміністративні процедури, що стають важким тягарем для економіки. Якщо ж міграція відбувається помірними темпами, інститути з регулювання міграційних процесів ефективно працюють, а мігранти відповідають цільовим вимогам щодо демографічних та освітньо-професійних характеристик, вони гальмують скорочення населення, задовольняють попит на робочу силу, тобто підвищують стійкість нових місць проживання. Українці належать саме до цієї категорії біженців. Хоча їх прибуття й носило раптовий характер, що потребувало від країн-реципієнтів значних зусиль з прийому та облаштування, проте вимушені мігранти здебільшого перебувають у трудоактивному віці, мають високий освітній рівень, культурно близькі до місцевого населення, здатні успішно інтегруватися. Це доводить високий рівень працевлаштування українців-користувачів тимчасового захисту, який станом на 2025 р. у Польщі, за даними опитувань, сягнув 77—80 % [12], у Німеччині є нижчим (передусім через мовні проблеми), проте у порівнянні з попереднім роком зріс удвічі (усього працювали майже 300 тис. українців, водночас 211 тис. були безробітними, тобто шукали роботу, 98 тис. відвідували інтеграційні курси, 29 тис. — мовні курси, пов'язані з працевлаштуванням, 21 тис. були учасниками спеціальних програм зайнятості [13]), чисельність працюючих українських біженців у Великій Британії перевищила 60 тис., що на 13 % більше ніж у 2024 р. [14].

Щодо міграції та економічної стійкості країн походження, то вплив населення за кордон зменшує тиск на ринок праці, а також навантаження

на соціальні фонди, що за обмежених ресурсів створює кращі умови для надання соціальної допомоги тим, хто залишається в країні.

Велике значення мають перекази зароблених мігрантами за кордоном коштів їхнім сім'ям на батьківщину, які сприяють не лише підвищенню добробуту населення, а й розвитку економіки. Цінним ресурсом є й нематеріальні перекази, тобто здобуті за час перебування в інших країнах знання та вміння, налагоджені соціальні та ділові зв'язки, повернення збагачених новим досвідом людей на батьківщину. Під час одного з соціологічних опитувань багато українських біженців повідомили про набуття ними за час перебування за кордоном нових навичок, які будуть корисними у процесі відбудови країни [15].

За даними Національного банку України, в 2021 довоєнному році приватні грошові перекази з-за кордону перевищили 14 млрд доларів США і складали 7 % ВВП країни. В умовах війни та складної безпекової ситуації, вимушеного виїзду багатьох сімей, що були адресатами переказів, обсяги фінансових надходжень від громадян за кордоном скоротилися до 9,464 млрд доларів США в 2024 р. [16], тобто були на третину меншими ніж до війни. Проте частка переказів відносно ВВП зменшилися незначною мірою і становила, за підрахунками Світового банку, 6,3 % ВВП України, натомість прямі іноземці інвестиції — лише 2 % [17]. Це відбулося на тлі значного зменшення ВВП, проте доводить, що перекази залишаються важливими для стійкості економіки та домогосподарств.

Міграція здатна сприяти інноваціям, накопиченню грошових ресурсів, підвищенню добробуту, а отже — зниженню ризиків і посиленню стійкості економіки, що може частково компенсувати втрати від впливу населення і робочої сили, відтоку мізків.

Взаємовигідним і таким, що сприяє економічній стійкості й країн походження, й країн призначення мігрантів, є розвиток економічного співробітництва між ними, який часто супроводжує міграційні процеси. Доведено, що переміщення населення між країнами надає імпульс розвитку бізнесу, зокрема телекомунікацій, транспорту, трансферів, туризму, міжнародної торгівлі (т. зв. формула 5Т). Наприклад, за даними посадовців, обсяги міжнародних автобусних перевезень в Україні зросли під час війни в 7—8 разів. Якщо в 2021 р. міжнародними маршрутами Укрзалізниці скористалися 40 тис. пасажирів, то в 2023 р. — 2,1 млн [18]. Це напряму пов'язано з обслуговуванням міграційного потоку, циркулярними поїздками користувачів тимчасового захисту в Європі до своїх домівок в Україну і назад до країн притулку.

Ще одним компонентом стійкості, де роль міграції надзвичайно помітна, є культурна стійкість, тобто здатність культури зберігати свою ідентичність та базові цінності за умов зовнішніх впливів та трансформацій суспільства і водночас адаптуватись до змін, інтегруватись у світовий куль-

турний простір без втрати самобутності. В умовах глобалізації, яка розширює можливості культурної взаємодії, проте несе загрозу уніфікації, мігранти є носіями і позитивних елементів, і викликів для культури. В країнах призначення вони стикаються з небезпекою втрати власної ідентичності, серед місцевого населення поширюються побоювання щодо розмивання національних культурних цінностей, пов'язані з імміграцією. Водночас мігранти привносять до країн призначення нові культурні елементи, передають отримані за кордоном культурні здобутки на батьківщину, що забезпечує збагачення культур в обох країнах.

В умовах війни та вимушеної міграції збереження національної ідентичності, мови, культури перетворилося для воєнних мігрантів з України на акт опору та засіб підвищення стресостійкості у вигнанні. Організація мистецьких подій, виставок, концертів, відкриття українських крамниць та ресторанів тощо сприяють поширенню української культури за кордоном, допомагають зберегти мігрантам свою ідентичність. Такі маркери як вишиванки, музика, національні страви стають елементом культурного діалогу, сприяють взаєморозумінню між біженцями та місцевим населенням.

Зазначимо, що культурна стійкість українців за кордоном піддається серйозним випробуванням, передусім це стосується молодшого покоління, що виховується в чужокультурному середовищі, відвідує навчальні заклади країн перебування. Лише в польських школах у 2024/2025 навчальному році нараховувалося понад 150 тис. дітей-втікачів від війни. Ще понад 30 тис. дошкільнят відвідували дитячі садки [19]. 227 тис. українських дітей навчалися в німецьких школах [20]. Усе менше дітей-біженців продовжують навчатися в українських школах онлайн. У 2022/2023 н. р. українська школа була єдиною формою навчання для чверті дітей-біженців, а в 2023/2024 н. р. — лише для 3 % [15]. Це відбувається як через вимогу країн перебування відвідувати місцеві школи, так і внаслідок неможливості витримувати дитиною подвійне навантаження. Щоб його зменшити і водночас допомогти дітям лишатися в українському контексті, запроваджено онлайн викладання українознавчого компонента, тобто української мови, літератури, історії, географії. За інформацією Міністерства освіти та науки України, дистанційно його опановують понад 350 тис. учнів [21]. Іншим шляхом виховання української ідентичності є відвідування українськими дітьми суботніх та недільних шкіл, культурних осередків, створених діаспорними організаціями. Опитування вчителів українських самодіяльних освітніх закладів у 32 країнах світу, проведене Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки, показало, що за роки війни кількість учнів зросла в 76,6 % таких шкіл, у половині з них педагогічний штат майже подвоївся, що переважно відбулося за рахунок прибуття з України [22].

Міграція пов'язана також і з екологічною стійкістю. Кліматичні зміни, деградація ґрунтів та наступ пустель, природні та техногенні катастрофи призводять до масових переміщень людей. Водночас у місцях вселення переселенці можуть створювати додаткове навантаження на місцеву екосистему, порушувати екологічний баланс та негативно впливати на стійкість громад, що їх приймають. Однак завдяки міграції з постраждалих територій переселенці уникають найнебезпечніших наслідків кліматичних змін, долучаються до розвитку нових місць проживання.

Хоча українці змушені змінювати місце проживання насамперед через воєнну небезпеку, однак екологічні наслідки війни є і вочевидь залишаться в майбутньому важливим чинником вимушених переміщень. Уже після окупації в 2014 р. частини Донбасу в результаті затоплення шахт, експлуатація яких припинилася, а належна консервація не проводилася, що призводило до забруднення джерел питної води, виштовхування на поверхню вибухонебезпечного метану, за висновком екологів виникла загроза відселення десятків тисяч людей [23]. Широкомасштабне вторгнення в Україну РФ в лютому 2022 р. призвело до набагато масштабнішої деградації довкілля. Через бомбардування, горіння нафтопродуктів чи інших шкідливих речовин негативного впливу зазнає повітря та земельні ресурси. Понад 5 млн гектарів сільськогосподарських угідь стали непридатними для використання. Протягом 2024 р. згоріло 965 тис. гектарів лісу. Внаслідок підриву ворогом в 2023 р. Каховської гідроелектростанції було затоплено 620 км² суші [24]. Екологічні наслідки війни навіть після її припинення можуть стати на заваді поверненню переміщених осіб до місць постійного проживання.

Нарешті, незаперечним є зв'язок між міграцією та політичною стійкістю, тобто здатністю політичної системи зберігати ефективність в умовах криз, адаптуватися до змін і відновлюватися після потрясінь, зберігаючи легітимність, інституційну стабільність, підтримку суспільства, здатність реформуватися. Міграція може посилювати політичну стійкість і провокувати ризики для неї. Для країн походження вибуття за кордон зменшує соціальну напругу, а внески мігрантів в економіку сприяють економічній і політичній стійкості. Так само в країнах призначення забезпечення потреб ринку праці необхідними працівниками, покращання завдяки прибуттю мігрантів демографічної ситуації є важливими передумовами сталого розвитку політичної системи. Водночас масовий приплив мігрантів може провокувати радикалізацію суспільства, поляризацію політичних сил, що особливо небезпечно в умовах криз, а нездатність держави упоратися з міграційними проблемами — підривати довіру громадян до влади. Амбівалентним є вплив міграції на стійкість також і на міжнародному рівні. З одного боку, обмін населенням сприяє зміцненню зв'язків між країнами, проте з другого — наявні випадки використання

недружніми державами потоків біженців, нелегальних мігрантів як інструменту гібридної війни.

В Україні міграція ніколи не була пріоритетом основних політичних партій, в політичній боротьбі не використовувалася, за винятком деяких ультраправих угруповань, що не мали помітної підтримки населення. Їхні спроби наслідувати антиіммігрантську риторику європейських правих були незрозумілими в Україні, де присутність іммігрантів незначна, а рівень толерантності доволі високий. За понад 30 років незалежності країна пройшла нелегкий шлях від закритого тоталітарного до відкритого, демократичного і більш терпимого суспільства. Як це не парадоксально, війна сприяла цій трансформації. По-перше, українці відчули реальну підтримку і допомогу інших народів, по-друге, мільйони біженців війни, котрі опинилися за кордоном, змогли оцінити ставлення до іноземців в розвинених державах. За таких умов ідеї частково задовольнити за рахунок іммігрантів потребу в працівниках, дефіцит яких виник в під час війни і масової еміграції, що все частіше лунають в суспільному дискурсі, не викликають спротиву у більшості громадян. За даними опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції в 2024 р., ставлення до іноземців переважно позитивне (57 %) або нейтральне (39 %), негативно висловилися щодо них лише 3 % опитаних. Водночас 48 % вважали, що іноземні працівники принесуть користь українській економіці шляхом привнесення нових технологій та досвіду (19 %), ознайомлення з новими мовами та культурами (15 %) [25].

Більш серйозним, ніж зумовлений імміграцією, є виклик політичній стійкості суспільства у зв'язку з масовим вимушеним виїздом українців. Він має наслідком втрату працездатного населення, зменшення людського капіталу, порушення гендерного балансу, прискорення старіння населення, скорочення ресурсної бази політичної стійкості. Водночас спільний досвід війни та переселення зміцнює серед мігрантів громадянську солідарність і відчуття національної єдності. Українці за кордоном стають агентами народної дипломатії, впливають на громадську думку в країнах перебування, тим самим стимулюють уряди підтримувати Україну. Досвід перебування співгромадян у передових країнах може сприяти поширенню ліберально-демократичних цінностей, поваги до прав та основних свобод людини, формуванню на цій основі відповідних політичних поглядів. Нагадаємо, що на всіх попередніх виборах більшість українців, які голосували по закордонному виборчому округу, віддавали свої голоси за національно-демократичні, проєвропейські політичні сили. Згадаємо також, що саме завдяки голосам мігрантів вдалося дати відсіч проросійським кандидатам на нещодавніх (2024 р.) президентських виборах у Молдові. Попри серйозні негативні наслідки, масова присутність українців за кордоном сприяє зростанню міжнародної легітимності держави, формує нові канали впливу на міжнародні відносини через діаспору.

Але не можна виключати виникнення розподілу між тими, хто залишався в країні, і тими, хто виїхав у роки війни за кордон, що може мати негативні наслідки для політичної стійкості суспільства. Ставлення українців до біженців війни залишається переважно доброзичливим, особливо коли йдеться про жінок з дітьми або літніх людей (про тепле ставлення до них заявили 83 % і 78 % респондентів опитування, проведеного Соціологічною групою Рейтинг). Проте щодо молодих чоловіків без дітей респонденти найчастіше висловлювалися негативно (70 %) [26].

Здатність суспільних систем долати кризи і надалі розвиватися великою мірою залежить від індивідуальної стійкості членів людських спільнот, тобто психологічної резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості, що дає змогу протистояти стресу та/або адаптуватися після пережитої травматичної події. Вона концептуалізується як особистісні характеристики, серед яких компетентність, прийняття себе та життя, самостійність, самодисципліна, активність, цілеспрямованість тощо.

Індивідуальний рівень стійкості особливо актуальним є в контексті міграції, оскільки міграційний процес формується на основі індивідуальних рішень людей. Це вирішальний ресурс для успішної інтеграції на новому місці.

Хоча будь-яка міграція призводить до втрати дому, батьківщини, звичного оточення, роботи, соціального статусу, а також до непевності на новому місці, у разі вимушеної міграції всі ці негативні чинники діють з подвійною силою. Травмою є вже те, що люди змушені діяти не за власним вибором, а внаслідок загрозливих обставин, вони також можуть відчувати сором та провину, бо втекли, тоді як інші постраждали. За даними опитування понад 4 тис. домогосподарств вимушених переселенців, проведеного Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини за підтримки УВКБ ООН, 69 % респондентів відзначили негативний вплив ситуації на психічне здоров'я, а кожен дванадцятий (8 %) заявив, що не може впоратися з повсякденним стресом [7].

Однак, як це не парадоксально, хоча травма несе негативні наслідки для ментального і фізичного здоров'я, травматичний досвід може мати й позитивні наслідки. Деякі речі, що здавалися природними і сприймалися як життєва рутина, після пережитої травми виявляються надзвичайно важливими, наприклад, сім'я, дім, звичне оточення, батьківщина. Так, опитування соціологічної компанії «Factum Group» (2023), виявило, що туга за домом (58 %), туга за Батьківщиною (51 %) — серед основних причин повернення біженців в Україну [12].

Прослідковується певна залежність рівня стійкості від індивідуальних якостей, соціально-демографічних характеристик особи. Зокрема, в умовах вимушеної міграції молодь виявляє вищу стійкість, ніж особи старших вікових груп, яким важче сприйняти і адаптуватися до ситуації. Жінки, для

яких характерна вища ніж у чоловіків, тривожність та депресивність, краще справляються з тривалим стресом завдяки пошукам емоційної допомоги, соціальної підтримки. Під час війни саме жінки стають основними стовпами своїх сімей та спільнот, не тільки беруть на себе роль годувальниць у кризових умовах, а й активно залучені до забезпечення безпеки дітей, старших та немічних членів родини, організації взаємодопомоги, а отже, й суспільної єдності.

На прикладі дослідження адаптації біженців війни з України у США було доведено, що стійкість особи залежить передусім від знань та навичок, які надають можливість легше адаптуватися до ситуації. Водночас велике значення як чинник стійкості має наявність близьких людей, родини чи друзів, громад, готових надати підтримку [27]. У цьому виявляється нерозривний зв'язок між індивідуальною та суспільною стійкістю.

Дослідження психологічної резильєнтності в складних травматичних обставинах, що проводилися в різних країнах (Боснія та Герцеговина, Сирія та ін. [5]), показали, що вона є вищою, якщо особа може спиратися на міцні соціальні зв'язки, має підтримку родини та друзів, сама є активним соціальним суб'єктом, волонтерить, допомагає іншим.

Стійкість особистості — перший і головний з рівнів забезпечення суспільної стійкості. Другий — мезорівень, стійкість сім'ї, громади, тобто здатність до адаптації до викликів та розвитку груп людей. Третій — макрорівень, стійкість на національному та глобальному рівнях, що передбачає суспільну єдність, інклюзивність, здатність різноманітних груп населення спільно долати ризики і рухатися вперед після потрясінь, включає стійкість соціальних інститутів, як-от місцеві та державні органи врядування, неурядові організації.

На індивідуальному рівні в результаті переміщень, тим більше вимушених, люди зазвичай зазнають втрат (родини, звичного оточення, фінансових засобів), переживають економічну маргіналізацію, соціальну ізоляцію та культурне відчуження. На мезорівні міграція руйнує сталі відносини в сім'ї та громаді, тобто є викликом для їхнього стабільного функціонування. На макрорівні, в масштабах країни, регіону ризики міграції для територій, звідки мігранти вибувають, полягають передусім у зменшенні трудового та інтелектуального потенціалу, а для територій прибуття — в необхідності значних зусиль та витрат для облаштування мігрантів, що особливо актуально, коли мова йде про біженців, прибуття яких є результатом раптових несприятливих подій.

Тут найважливіше те, що міграція (передусім та, яка відбувається під впливом загрозливих обставин, й дає людям змогу зберегти життя і здоров'я), є засобом адаптації до разючих чинників, складовою стійкості на індивідуальному та колективному рівнях. На макрорівні для країн походження в короткостроковій перспективі завдяки виїзду населення міграція забез-

печує зменшення тиску на державні інститути, які в умовах кризи, тим більше війни, працюють у надзвичайному режимі.

Незалежно від рівня (суспільний, індивідуальний) стійкість можна розуміти як атрибут системи і як результат. Проте в науковій літературі все частіше стійкість розглядають як процес. Це не лише здатність адаптуватися та відновлюватися попри несприятливі обставини, тобто повернутися до попереднього стану або близького до нього, а й трансформуватися, що передбачає перетворення шоку на можливість. Такий погляд на стійкість призводить до висновку, що стійкість є суспільно виробленим і сконструйованим феноменом, а отже, може бути метою політичної діяльності, найперше у сфері управління ризиками, зокрема протидії руйнівним наслідкам збройного конфлікту, потокам біженців.

Як політична категорія стійкість широко використовувана останніми роками багатьма державами та міжнародними структурами, які сформували стратегії, плани, програми, спрямовані на її забезпечення. Так, стійкість є ключовим принципом ухвалених ООН у 2015 р. Цілей сталого розвитку. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) відповідно до свого мандата сприяє стійкості вимушених мігрантів (біженців, шукачів притулку, ВПО), надаючи їм допомогу у подоланні травматичного досвіду втечі, й громад-реципієнтів.

Стійкість проголошена новим компасом для формування європейської політики та стратегічного планування Європейського Союзу. В Регламенті 2021/241 від 12 лютого 2021 р. [28], яким створено Фонд відновлення та стійкості (*Recovery and Resilience Facility, RRF*), висунуто мету забезпечення відновлення економіки ЄС після пандемії *Covid-19* та підвищення стійкості держав-членів до майбутніх викликів. У переліку криз, з якими стикаються країни Європи, і які впливають на їхню стійкість, названо демографічний дисбаланс та міграційний тиск.

Геополітична складова забезпечення стійкості ЄС та його країн-членів передбачає, крім іншого, підтримку стійкості третіх держав, які можуть бути джерелом криз для Співдружності, зокрема міграційних.

Висновки. З викладеного матеріалу видно, що, по-перше, вплив міграції на стійкість у різних її аспектах амбівалентний, може сприяти як її зміцненню, так і руйнуванню; по-друге, всі виміри та рівні стійкості не є ізольованими, формують єдину систему, де загрози одній з її складових, у т.ч. спричинені міграцією, підривають цілісність; по-третє, формування адекватних політичних рішень, здатність інституцій до їх реалізації, зокрема міграційна політика, що включає режим кордонів та прибуття іноземців, заходи з їх інтеграції, забезпечення недискримінації, підтримку культурного розмаїття тощо, є важливими інструментами забезпечення суспільної стійкості.

Політика зміцнення стійкості у взаємозв'язку з міграційною політикою передбачає сприяння здатності мігрантів до економічного самозабез-

печення, посилення інституційної спроможності держав з регулювання міграційних процесів, підвищення ефективності кризового менеджменту у випадку міграційних криз, посилення зв'язку між гуманітарними цілями, тобто захистом прав мігрантів, та цілями, спрямованими на ліквідацію першопричин масових переміщень населення. У процесі розроблення міграційної політики також потрібно враховувати, що міграція є не лише викликом, а й потужним механізмом стійкості людей, громад і держав. Вона забезпечує уникнення наслідків лих для життя та здоров'я, економічну підтримку, поповнення робочої сили, розвиток людського капіталу, досвід адаптації до кризових ситуацій тощо.

Враховуючи, що Україна в результаті повномасштабної війни перетворилася на арену масових вимушених переміщень, роль міграційної політики держави як інструменту суспільної стійкості надзвичайно зростає. Її завдання полягає у віднайденні ефективних відповідей на виклики, зумовлені міграцією, водночас із використанням потенціалу міграції для посилення стійкості держави та її громадян.

Міграція як інструмент стійкості потребує належних політичних рішень, серед яких забезпечення прав переміщених осіб, допомога в інтеграції ВПО в місцях вселення, або в їх поверненні чи переселенні, створення умов для добровільного сталого повернення біженців війни з-за кордону, посилення зав'язків з українцями за кордоном, ставлення до них як до частини української нації і як до потенційних повернених, активна міжнародна співпраця у сфері міграції з країнами перебування українців.

Спрямована на посилення стійкості держави, громад і окремих індивідів політика щодо ВПО має бути комплексною та багаторівневою, виходити з того, що вимушені переселенці — не лише вразлива група, а й потенційний ресурс розвитку. Вона має сприяти віднайденню тривалого рішення проблем ВПО, їх перетворенню на повноцінних учасників суспільного, економічного та політичного життя, зміцнити громади вселення, забезпечити їх інклюзивність, здатність до швидкого відновлення і подальший розвиток. Це потребує ефективного вирішення житлового питання, сприяння працевлаштуванню та економічній самодостатності переселенців, надання їм необхідної психологічної підтримки, усунення бар'єрів між прибулим і місцевим населенням.

Передумовою збереження біженців війни як частини української нації є захист їхніх прав, належне надання консульських послуг, правової допомоги, постійна співпраця з країнами перебування та іншими міжнародними партнерами щодо врегулювання правового статусу біженців, забезпечення доступу до освіти, медицини та працевлаштування, спільне з урядами країн-реципієнтів та міжнародними організаціями розроблення та імплементація програм підтримки добровільного повернення цих біженців на Батьківщину.

Враховуючи, що частина українців з безпекових та інших причин визначається на триваліше перебування за межами держави, проте в майбутньому і за певних обставин може повернутися додому, міграційна політика має бути спрямованою також і на потенційних поверненців, на захист прав та інтересів громадян за кордоном, зміцнення зв'язків з ними, залучення зароблених українцями за кордоном коштів для житлового будівництва, відкриття бізнесів та нових робочих місць на Батьківщині, тобто забезпечення умов для повернення та реінтеграції мігрантів. Вкрай важливим для збереження культурної ідентичності та національної єдності є підтримка української мови, культури та освіти в діаспорі, розвиток українського шкільництва.

Ще одним напрямом міграційної політики, спрямованої на посилення економічної стійкості держави, є поповнення робочої сили за рахунок трудової імміграції з-за кордону, яка за умови її ефективного регулювання могла б сприяти відбудові та інноваційному розвитку економіки України.

Дослідження міграції в контексті суспільної та індивідуальної стійкості варті продовження, оскільки стійкість є позитивним конструктом, де в центрі уваги не ризики та негаразди, а шляхи їх подолання, що створює перспективу для пошуків шляхів подолання кризи та подальшого поступу.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. UNDRR (2015). Sendai Framework Terminology on Disaster Risk Reduction. <https://www.undrr.org/terminology/resilience>
2. Bulek, M., & Lutsevych, O. (2020). Resilient Ukraine: Protecting society from Russian aggression. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-10/2020-09-17-resilient-ukraine-boulegue-lutsevych-ukainian.pdf>
[Булек, М., & Луцевич, О. (2020). Стійка Україна. Захист суспільства від російської агресії].
3. Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What Is Social Resilience? *Lessons Learned and Ways Forward*. *Erdkunde*, 67, 5—18. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2013.01.02>
4. Anderson, B., Poeschel, F., & Ruhs, M. (2020). COVID-19 and systemic resilience: What role for migrant workers? International Organization for Migration (IOM). Geneva. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/systematic-resilience.pdf>
5. Pavlyk, N., Gordon, M., & Olentsevych, N. (2024). Social integration of internally displaced persons in host communities: Survey results. *Social Pedagogy: Theory and Practice*, 2, 73—79. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-73-79>
[Павлик, Н., Гордон, М., & Оленцевич Н. (2024). Соціальна інтеграція людей зі статусом ВПО у приймаючих громадах: результати опитування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, 2, 73—79].
6. Myronovych, S., Machlouzarides, M., Sereda, P., & Dagli-Hustings, I. (2024). Sharp wave 3. Big picture report. Resilience during the Full-Scale War. Data from 2022, 2023 and 2024. UNDP. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/doc_pfrukr24_wave_3_report_v4.pdf
7. UNHCR, & Ombudsman (2025). Protection survey in Ukraine No. 1. https://drive.google.com/file/d/1JhVsTgW3GD9lVDZG7KJl5VbSRV_aLOPT/view?fbclid=IwY2xjawL7lONleHRuA2FlbQlXMAbicmlkETFoT2t6RjVoDE5QV0xaMGhUAR62O_p8o1Ugd

- Lmp9d_XJExxcnj9Rq268qY5l3TRUsHnnErqmRoQ84Vf1o1lgA_aem_7Xratz1P438EjmY8P6nMnW
[УВКБ ООН, & Омбудсмен (2025). Опитування з питань захисту в Україні № 1].
8. Shvarts, K. (2024). Millions of broken families due to the war. *Unian*. https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-milyoni-rozbitih-simey-the-economist-rozkriv-glibinu-tragediji-12684618.html?utm_source=chatgpt.com
[Шварц К. (2024). Мільйони розбитих сімей через війну. *УНІАН*].
 9. Aiyar, S., Barkbu, B. B., & Topalova, P. et al.(2016). The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges. *Staff Discussion Notes*, 2016/002. <https://doi.org/10.5089/9781513552590.006>
 10. Kozhemiakin, S. (2025). Poland earned billions of dollars from Ukrainians: An impressive amount revealed. *oboz.ua*. https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/polscha-zarobila-milyardi-dolariv-na-ukraintsyah-nazvano-vrazhayuchu-sumu.htm?utm_source=chatgpt.com
[Кожемякін, С. (2025). Польща заробила мільярди доларів на українцях: названо вражаючу суму. *oboz.ua*].
 11. Deloitte, & UNHCR (2025). Analysis of the impact of refugees from Ukraine on the economy of Poland. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/116621>
 12. IMPACT (2025). Getting by, not moving up: Labour Market Integration of Ukrainian Women Refugees in Poland — Longitudinal Survey of Ukrainian Refugees, Round 32. https://reliefweb.int/report/poland/getting-not-moving-labour-market-integration-ukrainian-women-refugees-poland-longitudinal-survey-ukrainian-refugees-round-32-may-2025-enuk?utm_source=chatgpt.com
 13. Schwartz, D. (2025). Almost 300 thousand Ukrainians are employed in Germany. *DW*. <https://www.dw.com/uk/v-nimeccini-pracevlastovani-majze-300-tisac-ukrainciv/a-71673400#:~:text=...>
[Шварц Д. (2025). В Німеччині працевлаштовані майже 300 тисяч українців. *DW*].
 14. UK Government (2025). Analysis of Ukrainian Nationals in employment in the UK, March 2022 to June 2025. *GOV.UK*. <https://www.gov.uk/government/publications/analysis-of-ukrainian-nationals-entering-employment-in-the-uk>
 15. Sologoub, I. (2024). Return or stay? What factors impact the decisions of Ukrainian refugees. *Vox Ukraine*. https://voxukraine.org/povernutysya-chy-zalyshytysya-yaki-chynnyky-plyvayut-na-rishennya-ukrayinskyh-bizhentsiv#_ftnref2
[Сологуб, І. (2024). Повернутися чи залишитися? Які чинники впливають на рішення українських біженців. *Вокс Україна*].
 16. NBU (2024). Private remittances. https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf?utm_source=chatgpt.com
[НБУ (2024). Приватні перекази].
 17. Worldbank (2025). Ukraine. https://data.worldbank.org/country/ukraine?locale=ru&utm_source=chatgpt.com
 18. Edwards, M., & Berdyskykh, K. (2024). Ukraine lays its tracks to Europe. <https://foreignpolicy.com/2024/07/04/ukraine-trains-railways-transit-war-russia-europe/>
 19. Świdrowska, E. & Stano, K. (2025). Refugee students from Ukraine in Polish schools. Whath as changed in the 2024/2025 school year? *Data analysis report*. Center for Citizenship Education in cooperation with the United Nations Children's Fund (UNICEF). https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2025/01/Enrollment-report_CEO_UNICEF_10.2024_ENG-1.pdf
 20. Pavlyuk, O. (2025). A record number of Ukrainian students are studying in Germany. *European Pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/07/14/7215911/#:~:text=...>
[Павлюк, О. (2025). У Німеччині вчиться рекордна кількість українських учнів. *Європейська правда*].

21. Gorbachev, S. (2025). Almost 356,000 Ukrainian children study simultaneously in two schools: remotely in Ukraine and in-person abroad. *New Ukrainian School*. <https://nus.org.ua/2025/02/05/majzhe-356-tysyach-ukrayinskyh-ditej-navchayetsya-odnochasno-u-dvoh-shkolah-dystantsijno-v-ukrayinskij-i-ochno-za-kordonom-mon/...>
[Горбачов, С. (2025). Майже 356 тисяч українських дітей навчається одночасно у двох школах: дистанційно в українській і очно за кордоном. *Нова Українська школа*].
22. National University «Lviv Polytechnic» (2023). MIOC presented the results of the study «Ukrainian schooling abroad: How the war in Ukraine affected it». https://lpnu.ua/news/miok-prezentuvav-rezultaty-doslidzhennia-ukrainske-shkilnytstvo-za-kordonom-iak-vplynula-viina?utm_source=chatgpt.com
[Національний університет «Львівська політехніка» (2023). МІОК презентував результати дослідження «Українське шкільництво за кордоном: як вплинула війна в Україні»].
23. Bezpyatchuk, Zh., & Karpyak, O. (2021). «Dead Land» of Donbas: How Flooded Mines Are Destroying the Region. *BBC News Ukraine*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58360575>
[Безп'ятчук, Ж., & Карп'як, О. (2021). «Мертва земля» Донбасу. Як затоплені шахти знищують регіон. *BBC News Україна*].
24. Public Health Center of Ukraine. (2025). The war that destroys all living things. <https://phc.org.ua/news/viyna-scho-znischue-vse-zhive-u-den-dovkillya-govorimo-pro-ekologichni-naslidki-rosiyskoi>
[Центр громадського здоров'я України (2025). Війна, що знищує все живе].
25. IOM (2024). Pathway for regular migration: perceptions of migrant workers and recovery in Ukraine. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2025-01/iom_ukr_pathways-for-regular-migration_perceptions-of-migrant-workers-and-recovery-in-ukraine_july-2024.pdf
26. Rating Group (2023). Sociological survey for Independence Day. <https://www.ratinggroup.ua/news/soc-olog-chne-dosl-dzhennya-do-dnya-nezalezhno-uyavlennya-pro-patr-otizmta-maybutn-ukra-ni-16-20-se>
[Rating Group (2023). Соціологічне дослідження до Дня Незалежності].
27. Andrushko, Y., & Lanza, S. T. (2024). Exploring Resilience and Its Determinants in the Forced Migration of Ukrainian Citizens: A Psychological Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21 (11), 1409. <https://doi.org/10.3390/ijerph21111409>
28. Regulation (EU) 2021/241 of the European Parliament and of the Council of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility (2021). *Official Journal of the European Union*. <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/241/oj>

Стаття надійшла до редакції журналу 10.09.2025

Olena Malynovska, Dr. Sc. (Public Administration), Chief Researcher
National Institute for Strategic Studies
01030, Ukraine, Kyiv, Pyrogova str., 7a
E-mail: malynovska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

MIGRATION AS A CHALLENGE, SOURCE, AND INSTRUMENT OF INDIVIDUAL AND SOCIETAL RESILIENCE

Under the conditions of a large-scale, protracted war and the mass forced displacement of Ukraine's population, research on the resilience of the state and the impact of migration processes on individual and societal resilience is of exceptional relevance. Accordingly, the

purpose of this article is to analyze the interrelationship between resilience and migration in the specific historical context of Ukraine. To achieve this goal, general scientific methods of cognition were applied: systemic, structural-functional, comparative, and historical. The novelty of the results lies in identifying the relationship between migration and resilience and formulating recommendations for migration policy measures aimed at strengthening the resilience of individuals and society as a whole in the context of migration.

The article demonstrates the ambivalent impact of migration on resilience, which acts both as a challenge and as an instrument of individual and societal resilience. It highlights that forced population displacements generate considerable social, economic, cultural, and political risks, yet simultaneously protect individuals from threats to life and health while creating opportunities for rebuilding lives and pursuing further development. At the individual level, migration is associated with the loss of social ties, marginalization, and psychological trauma, but it also facilitates the formation of adaptive strategies and resilience. At the macro level, for countries of origin, population outflow reduces pressure on labor markets and social welfare systems, provides remittances that are vital for households and national economies, and contributes to the development of human capital through knowledge and skills acquired by migrants abroad, while simultaneously entailing risks of demographic decline and brain drain. For host countries, the inflow of migrants supports economic growth and labor force renewal, yet also generates challenges for social cohesion, potentially fueling societal radicalization and strengthening far-right movements. Migration's influence on cultural and political resilience is ambivalent. For Ukrainian war refugees, the preservation of national identity, language, and culture has become both an act of resistance and a source of resilience, as well as a means of promoting Ukrainian culture abroad. At the same time, the cultural resilience of Ukrainians abroad — particularly among children and youth growing up in foreign cultural environments — faces significant challenges. Politically, Ukrainians abroad act as agents of public diplomacy, shaping public opinion in host societies and thereby encouraging governments to support Ukraine. Despite its negative consequences, the mass presence of Ukrainians abroad enhances the international legitimacy of the Ukrainian state and establishes new channels of influence on international relations through the diaspora.

The study concludes that resilience is a socially significant phenomenon and should therefore be recognized as a key objective of political action. Migration policy, as a tool of crisis management — particularly in addressing the destructive effects of mass forced displacements caused by armed conflict — should aim not only to mitigate risks but also to harness the potential of migration as a resource for Ukraine's recovery and sustainable development during the war and throughout the post-war reconstruction process. Among the directions of such a policy are finding a sustainable solution to the problems of internally displaced persons in the interests of both the displaced and the host communities, creating conditions for the return of war refugees to their homeland, and strengthening ties with Ukrainians abroad as part of the Ukrainian nation.

Keywords: migration, socio-economic resilience, psychological resilience, internally displaced persons, refugees, war in Ukraine.